

Spis treści

Wstęp.....	11
ROZDZIAŁ I. BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE: REWALIDACJA KATEGORII TEORETYCZNEJ	33
1. Wprowadzenie	33
2. Krytyczna analiza ujęć bezpieczeństwa kulturowego.....	34
3. Bezpieczeństwo kulturowe i jego brak – nowe ujęcie.....	42
4. Podsumowanie	45
ROZDZIAŁ II. POSTAWY ODNOWY KULTUROWEJ.....	47
1. Wprowadzenie	47
2. Kulturowe postawy natywistyczne	50
3. Kulturowe postawy witalistyczne	59
4. Kulturowe postawy autonegatywistyczne	65
5. Kulturowe postawy kontrakulturacyjne.....	71
6. Podsumowanie	79
ROZDZIAŁ III. POSTAWY NATYWISTYCZNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTU- ROWEGO W OŚWIADCZENIACH POSELSKICH.....	81
1. Wprowadzenie	81
2. Konfiguracje postaw natywistycznych wobec bezpieczeństwa kulturo- wego w oświadczeniach poselskich	81
3. Natężenie postaw natywistycznych wobec materialnych dóbr kultury	87
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	87
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	90
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec material- nego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego.....	100
4. Natężenie postaw natywistycznych wobec niematerialnych dóbr kultury.....	102
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	102
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	118

4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	132
5. Podsumowanie	135
ROZDZIAŁ IV. POSTAWY WITALISTYCZNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W OŚWIADCZENIACH POSELSKICH.	137
1. Wprowadzenie	137
2. Konfiguracje postaw witalistycznych wobec bezpieczeństwa kulturowego w oświadczeniach poselskich.	137
3. Natężenie postaw witalistycznych wobec materialnych dóbr kultury	141
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	141
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	142
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	143
4. Natężenie postaw witalistycznych wobec niematerialnych dóbr kultury.	144
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	144
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	152
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	156
5. Podsumowanie	157
ROZDZIAŁ V. POSTAWY KONTRAKULTURACYJNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W OŚWIADCZENIACH POSELSKICH.	159
1. Wprowadzenie	159
2. Konfiguracje postaw kontrakulturacyjnych wobec bezpieczeństwa kulturowego w oświadczeniach poselskich	159
3. Natężenie postaw kontrakulturacyjnych wobec materialnych dóbr kultury.	163
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	163
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	164
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	165
4. Natężenie postaw kontrakulturacyjnych wobec niematerialnych dóbr kultury.	166
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	166
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	171
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	173
5. Podsumowanie	173

ROZDZIAŁ VI. POSTAWY AUTONEGATYWISTYCZNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W OŚWIADCZENIACH POSELSKICH	175
1. Wprowadzenie	175
2. Konfiguracje postaw autonegatywistycznych wobec bezpieczeństwa kulturowego w oświadczeniach poselskich	175
3. Natężenie postaw autonegatywistycznych wobec materialnych dóbr kultury	179
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	179
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	181
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	182
4. Natężenie postaw autonegatywistycznych wobec niematerialnych dóbr kultury	183
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	183
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	185
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	186
5. Podsumowanie	187
ROZDZIAŁ VII. POSTAWY NATYWISTYCZNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W WYSTĄPIENIACH POSELSKICH	189
1. Wprowadzenie	189
2. Konfiguracje postaw natywistycznych wobec bezpieczeństwa kulturowego w wystąpieniach poselskich	189
3. Natężenie postaw natywistycznych wobec materialnych dóbr kultury	194
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	195
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	207
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	226
4. Natężenie postaw natywistycznych wobec niematerialnych dóbr kultury	229
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	229
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	263
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	309
5. Podsumowanie	313
ROZDZIAŁ VIII. POSTAWY WITALISTYCZNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W WYSTĄPIENIACH POSELSKICH	315
1. Wprowadzenie	315

2. Konfiguracje postaw witalistycznych wobec bezpieczeństwa kulturowego w wystąpieniach poselskich	315
3. Natężenie postaw witalistycznych wobec materialnych dóbr kultury	318
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	318
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	321
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	325
4. Natężenie postaw witalistycznych wobec niematerialnych dóbr kultury	326
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	326
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	341
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	352
5. Podsumowanie	353
ROZDZIAŁ IX. POSTAWY KONTRAKULTURACYJNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W WYSTĄPIENIACH POSELSKICH	355
1. Wprowadzenie	355
2. Konfiguracje postaw kontrakulturacyjnych wobec bezpieczeństwa kulturowego w wystąpieniach poselskich	355
3. Natężenie postaw kontrakulturacyjnych wobec materialnych dóbr kultury	358
3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	358
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	360
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	362
4. Natężenie postaw kontrakulturacyjnych wobec niematerialnych dóbr kultury	364
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	364
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	369
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	370
5. Podsumowanie	371
ROZDZIAŁ X. POSTAWY AUTONEGATYWISTYCZNE WOBEC BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W WYSTĄPIENIACH POSELSKICH	373
1. Wprowadzenie	373
2. Konfiguracje postaw autonegatywistycznych wobec bezpieczeństwa kulturowego w wystąpieniach poselskich	373
3. Natężenie postaw autonegatywistycznych wobec materialnych dóbr kultury	377

3.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	377
3.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	378
3.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec materialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	379
4. Natężenie postaw autonegatywistycznych wobec niematerialnych dóbr kultury	380
4.1. Okres 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.	380
4.2. Okres 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.	383
4.3. Zmiany postaw kulturowych elit politycznych wobec niematerialnego wymiaru bezpieczeństwa kulturowego	384
5. Podsumowanie	385
Zakończenie	387
Bibliografia	411
Spis tabel.....	437

Wstęp

Przedmiotem badania jest natężenie postaw wobec bezpieczeństwa kulturowego w dyskursie sejmowym w latach 2004–2011. Z kolei głównym celem – ustalenie, jak zmieniały się tworzone przez elity polityczne językowe obrazy niematerialnych oraz materialnych dóbr kultury we wskazanym przedziale czasowym. Cele szczegółowe to: zestawienie konfiguracji celów oraz środków wykorzystywanych przez posłów do wyrażania postaw wobec bezpieczeństwa kulturowego w poszczególnych okresach, uchwycenie zmian w tym zakresie, przejawiających się w rekonfiguracjach typów postaw, określenie stopnia dywersyfikacji komunikatów wypowiedzianych przez polityków we własnym imieniu oraz imieniu jednostek organizacyjnych, czyli klubów i kół poselskich. Celami pobocznymi są natomiast: stworzenie funkcjonalnych typologii postaw kulturowych i rewalidacja kategorii teoretycznej bezpieczeństwa kulturowego.

Na niniejszą monografię składają się: wprowadzenie zawierające założenia metodyczne, dwa rozdziały teoretyczne, osiem rozdziałów empirycznych oraz zakończenie. Założenia metodyczne rozpoczyna prezentacja zakresu pola badawczego. Następnie znajdują się wskazania dotyczące jego granic przedmiotowych, podmiotowych i czasowych, a także ich uzasadnienia. Po nich następuje przedstawienie oryginalnych głównego i szczegółowych problemów badawczych, jednej głównej oraz ośmiu szczegółowych hipotez badawczych. Po tym znajduje się określenie sposobu selekcji źródeł zastanych, to znaczy tekstów stenogramów z posiedzeń plenarnych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Wyszczególniono tam, a następnie wyjaśniono, zarówno dlaczego uwzględniono pewne materiały źródłowe do analizy, jak i odrzucono inne. Kolejnym etapem procesu badawczego jest wybór metody, technik i narzędzi oraz wykazanie ich użyteczności do rozwiązania przedstawionych wcześniej problemów.

Warto zatem bliżej przyjrzeć się tym założeniom. Na samym początku rozważań nad metodyką badania, należy zaznaczyć, że obszar znaczeniowy określenia „dyskurs sejmowy”¹ pozostaje na potrzeby niniejszej pracy zawężony i sprowa-

¹ Zastrzega się jednocześnie, że wprowadzenie pojęcia „analizy dyskursu sejmowego” nie stanowi próby zawężenia znaczenia „analizy dyskursu” w ujęciu Michela Foucaulta. Stąd też nie zastosowano właściwej mu siatki kategorialnej. Zob. M. Foucault, *Archeologia wiedzy*, przeł. A. Siemek, Wydawnictwo

dzony do treści wypowiedzi wyselekcjonowanych elit politycznych² zaprezentowanych podczas posiedzeń Sejmu. W zakres pola badawczego wpisuje się z kolei tą część dyskursu sejmowego, która dotyczy postaw polityków wobec bezpieczeństwa kulturowego. Jego przedmiotowe granice wyznaczają natomiast referencje³ do materialnych i niematerialnych dóbr kultury⁴.

Należy zastrzec, że nakreślając granice czasowe uwzględniono treść dyskursu sejmowego z okresu: 1 maja 2004–31 grudnia 2011 r. Wskazane cezury nie są przypadkowe – 1 maja 2004 r. to moment przełomowy dla Polaków, ponieważ wówczas Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. Natomiast 31 grudnia 2011 r. to data zakończenia pierwszej polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, będącej realizacją zobowiązania wynikającego ze statusu państwa członkowskiego. Przez czas jej trwania Polska przewodniczyła posiedzeniom Rady Unii Europejskiej oraz reprezentowała ją na arenie międzynarodowej. Wraz z jego upłynięciem zakończył się ważny dla Polaków okres próby, który z kolei okazał się przesłanką ocen polskiej prezydencji ze strony międzynarodowej opinii publicznej i weryfikowania Polski jako państwa wchodzącego w te struktury, będącego podmiotem na globalnej scenie politycznej. Po okresie prezydencji musi być już traktowane jako równorzędny partner unijny w zakresie współdecydowania. Z uwagi na zaistniały kontakt kulturowy oraz konfrontację treści kultury własnej z obcą⁵, czyli doprowadzenie do sytuacji możliwości permanentnej wymiany dóbr kulturowych, był to szczególnie okres w historii rodzimej.

Natomiast za datę przełomową w okresie 1 maja 2004–31 grudnia 2011 r. przyjęto 21 grudnia 2007 r., czyli moment przystąpienia Polski do Układu z Schen-

De Agostini „Altaya”, Warszawa 2002, ss. 245. Na potrzeby rozwiązania zaproponowanych problemów badawczych wykorzystano bowiem analizę treści, a nie dyskursu. Zob. o tym dalej.

² W celu uniknięcia nieścisłości semantycznych i powtórzeń zastrzega się, że w niniejszej pracy wykorzystano pojęcia: elity polityczne, politycy, posłowie, nadawcy do określenia twórców tekstów będących przeanalizowanymi źródłami zastanymi.

³ Przyjmuje się w prezentowanych założeniach metodycznych, że pola semantyczne pojęć: referencja, odwołanie, odniesienie do dóbr kultury są tożsame.

⁴ Zob. nt. rozłącznego ujmowania aspektów kultury w badaniach naukowych: R. Grassby, *Material Culture and Cultural History*, „The Journal of Interdisciplinary History” 2005, vol. 35, nr 4, s. 591–603; zob. także w kontekście badania manifestacji identyfikacji kulturowych: J. Blake, *On Defining the Cultural Heritage*, „The International and Comparative Law Quarterly” 2000, vol. 49, nr 1, s. 61–85; P. DiMaggio, *Culture and Cognition*, „Annual Review of Sociology” 1997, vol. 23, s. 263–287; P. Niedermüller, *Ethnicity, Nationality, and the Myth of Cultural Heritage: A European View*, „Journal of Folklore Research” 1999, vol. 36, nr 2/3, s. 251; A. D. Smith, *National Identity. Ethnonationalism in comparative perspective*, University of Nevada Press, Nevada 1991, s. 99.

⁵ W celu uniknięcia powtórzeń na łamach prezentowanej pracy, w odniesieniu do predykatów obcej kultury wykorzystano pojęcia: odmienna, inna, alochtoniczna; natomiast do własnej – swoja, autochtoniczna, rdzenna, rodzima, polska, narodowa. Należy przy tym zastrzec, że wszystkie ich leksemy pełnią tożsamą funkcję w konfiguracjach z pojęciami określającymi kultury i jej zasoby. Jednocześnie, lemma wymienionych słów zostały zastosowane w roli synonimów tychże konfiguracji (np. obcość, alochtoniczność, autochtoniczność, rdzennaść).

gen (przejścia lądowe i morskie), istotny nie tylko z tego względu, że wiązało się to ze zniesieniem kontroli osób przekraczających granice pomiędzy państwami członkowskimi Układu, wzmocnieniem współpracy przygranicznej oraz w obszarach bezpieczeństwa i polityki azylowej, ale także z uwagi na symboliczny wymiar „otwarcia granic”. Wybór ten ma związek z potrzebą porównania oraz ustalenia, w jakim stopniu zmieniła się treść językowych kreacji dóbr kulturowych elit politycznych⁶ w szeregu czasowym okresów: 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r. i 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r.

Przedstawione poniżej problemy badawcze są istotne pod względem poznawczym, ponieważ ich rozwiązanie unaocznia kierunek zmiany językowych obrazów dóbr kultury tworzonych przez elity polityczne po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Warto bowiem podkreślić, że przed referendum unijnym uwidoczniły się silne tendencje kontrakulturacyjne⁷, czyli sprzeciwu wobec obcości kulturowej, a więc istniało wówczas zagrożenie, że ich potencjalna eskalacja spowoduje wystąpienie przemocy politycznej⁸. Nie można było wykluczyć prawdopodobieństwa jej wystąpienia, nie tylko ze względu na ówczesny stopień natężenia sprzeciwu wobec unijnej kultury, ale także z uwagi na zaistnienie wspomnianego typu postawy w konfiguracji z natywizmem⁹, czyli afirmowaniem rdzenności kulturowej. Godne zbadania są zatem właściwości rekonfiguracji postaw, albowiem pozwolą wyjaśnić dlaczego po 2004 r. nie doszło do realizacji strategii znamiennej dla kontrakulturacji eksterminacyjnej. Dadzą one możliwość nie tylko diagnozy i eksplanacji, lecz również sformułowania ostrożnych prognoz dotyczących polityki mającej za przedmiot ochronę, kreację oraz dystrybucję dobra publicznego, jakim jest bezpieczeństwo kulturowe.

Jednocześnie należy zastrzec, że wskazany kompleks determinant zmiany nie stanowił dotąd przedmiotu refleksji naukowej. Dotychczasowe badania były skoncentrowane na określaniu na przykładach różnych prób badawczych stopni euroentuzjazmu i eurosceptycyzmu czy aprobaty i dezaprobaty

⁶ Zob. nt. znaczenia stanu świadomości elit politycznych: R. Bäcker, *Quo vadis, Rosjo?*, [w:] *Demokratyczna Polska w globalizującym się świecie*, red. K. A. Wojtaszczyk, A. Mirska, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 57.

⁷ Zob. np. A. Kemmerling, *When 'No' Means 'Yes, But': Why Some Poles Voted Against Enlargement But for EU Accession*, „Rationality and Society” 2008, vol. 20, nr 3, s. 283–309; R. Markowski, J. A. Tucker, *Euroscepticism and the Emergence of Political Parties in Poland*, „Party Politics” 2010, vol. 16, nr 4, s. 523–548; I. Surwillo, K. Henderson, G. Lazaridis, *Between Euroscepticism and Eurosupport: The Attitudes of Urban and Rural Populations in Poland 2000–2008*, „Europe-Asia Studies” 2010, vol. 62, nr 9, s. 1503–1525.

⁸ Zob. np. C. McManus-Czubińska, W. L. Miller, R. Markowski, J. Wasilewski, *When Does Turnout Matter? The Case of Poland*, „Europe-Asia Studies” 2004, vol. 56, nr 3, s. 404.

⁹ Ujmowanie postaw natywistycznych jako źródeł kontrakulturacji redukuje schemat eksplanacyjny dążeń rewitalizacyjnych. Zob. np. F. Serricchio, M. Tsakatika, L. Quaglia, *Euroscepticism and the Global Financial Crisis*, „JCMS: Journal of Common Market Studies” 2013, vol. 51, nr 1, s. 51–64.

akcesji¹⁰. Oznacza to, że badacze skupiali się na upraszczającym złożoną rzeczywistość polityczną podziale poglądów na sprzeciw i akceptację obcości. Co ważne, nie uwzględniali przy tym postaw wobec materialnych oraz niematerialnych dóbr kultury eliminując tym samym z obszaru analizy obiekty dążeń m.in. kontrakulturacyjnych oraz natywistycznych.

Stąd też poszukiwanie odpowiedzi na doniosłe poznawczo pytanie o to, czy po akcesji Polski do Unii Europejskiej zachowały się silne tendencje do kontrakulturacji sprzed referendum unijnego, stanowi podstawę sformułowanych głównego i szczegółowych problemów badawczych. Problem główny brzmi zatem następująco: w jakim stopniu zmienił się poziom natężenia poszczególnych typów postaw kulturowych wobec bezpieczeństwa kulturowego pomiędzy 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r. a 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r. w dyskursie sejmowym? Natomiast szczegółowe: jaki był poziom natężenia poszczególnych typów postaw kulturowych wobec materialnych i niematerialnych dóbr kultury, zmanifestowanych w dyskursie sejmowym w kolejnych okresach: 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.; 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r. w oświadczeniach poselskich wypowiedzianych we własnym imieniu? Jaki był poziom natężenia poszczególnych typów postaw kulturowych wobec materialnych i niematerialnych dóbr kultury, zmanifestowanych w dyskursie sejmowym w kolejnych okresach: 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r.; 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r. w wystąpieniach poselskich wypowiedzianych w imieniu jednostek organizacyjnych, czyli klubów i kół poselskich?

Przedstawione problemy pozwalają na sformułowanie głównej oraz szczegółowych hipotez badawczych. Główna hipoteza badawcza brzmi¹¹: w dyskursie sejmowym poziom natężenia postaw wobec bezpieczeństwa kulturowego w czasie pomiędzy 1 maja 2004–20 grudnia 2007 r. a 21 grudnia 2007–31 grudnia 2011 r. prawdopodobnie zmienił się w sposób następujący: w zakresie odwołań do materialnych dóbr kultury w przypadku kontrakulturacji i witalizmu – w średnim stopniu uległ obniżeniu; natywizmu – w średnim stopniu wzrósł; autonegatywizmu – w niskim stopniu uległ obniżeniu; natomiast w obszarze referencji do niematerialnych dóbr kultury w sferze kontrakulturacji – w niskim stopniu uległ obniżeniu; witalizmu i autonegatywizmu – w bardzo niskim stopniu uległ obniżeniu; natywizmu – w średnim stopniu wzrósł. Skoncentrowano się w niej zatem na zakresach zmian, jakie uwidoczniły się w językowych obrazach dóbr kultury tworzonych przez polityków.

¹⁰ Zob. np. J. E. Jackson, B. W. Mach, J. L. Miller-Gonzalez, *Buying support and regime change: the evolution of Polish attitudes towards the EU and voting between accession and 2008*, „European Union Politics” 2011, vol. 12, nr 2, s. 147–167; K. Jasiewicz, *‘The Past Is Never Dead’: Identity, Class, and Voting Behavior in Contemporary Poland*, „East European Politics & Societies” 2009, vol. 23, nr 4, s. 491–508.

¹¹ Charakterystyki pól semantycznych kategorii teoretycznych uwzględnionych w hipotezach znajdują się w dalszej części pracy, tj. w części wprowadzenia dotyczącej narzędzi badawczych i rozdziałach teoretycznych.